

Marek Romaniuk

Prof. dr hab. Ryszard Kabaciński (1940-2007) – *in memoriam*

22 XII 2007 r. zmarł nagle prof. dr hab. Ryszard Kabaciński. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 27 XII 2007 r. na cmentarzu parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Górsku pod Toruniem. Oprócz rodziny i bliskich w ostatniej drodze Zmarłego uczestniczyli licznie zgromadzeni przyjaciele i koledzy, reprezentujący m.in. środowisko historyczne Bydgoszczy i Torunia.

Ryszard Kabaciński był od wielu lat powszechnie znanym i cenionym historykiem dziejów Bydgoszczy oraz wybitnym znawcą historii Kujaw. Odszedł człowiek o ogromnej pasji naukowej, rzadkiej już dziś erudycji historycznej, daleko wykraczającej poza najbardziej przez Niego ulubione dzieje średnio-wieczne i nowożytne. Był rzetelnym badaczem, wytrawnym znawcą historii, obdarzonym zmysłem obserwacji i wnikliwej analizy faktów. W postępowaniu badawczym cechowało go poszanowanie dla detalu historycznego, które łączył z umiejętnością syntezy dziejów.

Ryszard Kabaciński urodził się 31 III 1940 r. w Gniewkowie w powiecie inowrocławskim. Był synem Juliana, prawnika i Moniki z domu Iwańskiej. Po ukończeniu nauki w miejscowej Szkole Powszechnej nr 1 kontynuował edukację w I Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu. Egzamin dojrzałości złożył w 1958 r. Podjął studia historyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Już wówczas zainteresował się



badaniem dziejów rodzinnych Kujaw. Był członkiem seminarium magisterskiego z historii średniowiecznej Polski i nauk pomocniczych historii prowadzonego przez prof. Bronisława Włodarskiego. Pod jego kierunkiem przygotował pracę magisterską pt. *Polityczno-społeczne dzieje księstwa gniewowskiego*. Studia ukończył w 1963 r. Podjął wówczas pracę zawodową jako nauczyciel historii i wiadomości o Polsce i świecie współczesnym w I Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu. Już pod koniec studiów z propozycją udziału w seminarium doktorskim, prowadzonym początkowo z prof. Włodarskim, zwrócił się do Niego prof. Kazimierz Jasiński. W trakcie prac badawczych R. Kabaciński znacznie rozszerzył zakres dotychczasowych badań o dzieje miast kujawskich, uwzględniając zwłaszcza ich genezę i początkowy okresu rozwoju. Wykorzystał rezultaty intensywnych wówczas badań archeologicznych. Łączenie wniosków z analizy źródeł materialnych i pisanych pozwoliło mu na poszerzenie warsztatu badawczego. Rezultatem Jego badań była rozprawa doktorska pt. *Geneza i rozwój miast kujawskich do roku 1400* napisana pod kierunkiem prof. K. Jasińskiego i obroniona 17 II 1970 r. Recenzentami rozprawy byli profesorowie: Tadeusz Grudziński z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Józef Mitkowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego.

1 VIII 1965 r. R. Kabaciński podjął pracę w Bydgoskim Towarzystwie Naukowym w charakterze asystenta w Regionalnej Pracowni Naukowo-Badawczej. W 1970 r., po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, awansował na stanowisko adiunkta. Pracy w Bydgoskim Towarzystwie Naukowym R. Kabaciński poświęcił niemal całe swoje zawodowe życie. Od 1989 r. pełnił funkcję dyrektora biura BTN i kierownika Pracowni. 1 VII 1994 r. został zwolniony. Lata pracy w BTN były okresem największej aktywności naukowej prof. Kabacińskiego. Objemując stanowisko w Pracowni Regionalnej BTN, zapoczątkował prace nad przygotowaniem obszernej monografii dziejów Bydgoszczy, zaplanowanej jako wydawnictwo wielotomowe. Po wielu latach prac i starań o wydanie wspomnianej publikacji, w 1991 r. ukazał się tom 1 *Historii Bydgoszczy (do roku 1920)* pod redakcją prof. Mariana Biskupa. Ryszard Kabaciński jest autorem trzech zamieszczonych tam szkiców, dotyczących lokacji miasta, wojen polsko-krzyżackich i handlu w XIV i XV w. Pracując w Pracowni Regionalnej, R. Kabaciński realizował nadal swoje zainteresowania badawcze dziejami Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Współpracował wówczas z przedstawicielami środowisk historycznych Gdańska, Poznania, Torunia i Warszawy, a także animatorami życia naukowego w Bydgoszczy, m.in. Tadeuszem Esmanem, Andrzejem Szwalbe i Józefem Podgórecznym. Najściś-

lejsze kontakty i współpracę naukową prowadził z prof. Zenonem Guldonem, wybitnym znawcą nowożytnych dziejów Kujaw. Prof. Kabaciński rozszerzył chronologiczny zakres swoich badań o okres nowożytny. Jako metodę postępowania badawczego przyjął zasadę uzupełniania kwerendy historycznej o analizę źródeł kultury materialnej, rezultat pracy archeologów. Niebawem zresztą swoje zainteresowanie źródłowe przeniósł na źródła archiwalne pochodzące z XIX w., dające często obraz dziejów z końca XVIII stulecia.

W działalności naukowej R. Kabacińskiego wyodrębnić można dwa zasadnicze obszary aktywności badawczej realizowane równolegle, tj. opis dziejów Kujaw, szczególnie miast kujawskich oraz edycję źródeł historycznych z okresu staropolskiego. Ryszard Kabaciński wziął udział w opracowaniu monografii historycznych lub samodzielnych publikacji oraz różnorodnych szkiców z dziejów następujących miast: wspomnianej już Bydgoszczy, Czerska, Gębic, Gniewkowa, Koronowa, Pakości i Strzelna. Długa jest również lista publikacji poświęconych dziejom Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Szczególne miejsce w jego dorobku zajmuje obszerna historia Liceum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu, wydaniu której patronował jako autor i redaktor. Równie istotny jest także dorobek R. Kabacińskiego w zakresie edycji źródeł historycznych do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, zwłaszcza opisów miasteczek i wsi. Przy publikowaniu lustracji województw wydawanych pod redakcją prof. Andrzeja Tomczaka, współpracował z dr. Zbigniewem Górskim, prof. Janem Pakulskim i prof. Krzysztofem Mikulskim. W działalności edytorskiej prof. Kabacińskiego zawsze ważne miejsce zajmowała Bydgoszcz. To Jemu właśnie zawdzięczamy opublikowanie i wprowadzenie do obiegu naukowego księgi rady miejskiej Bydgoszczy z lat 1671-1675, rejestrów ekonomicznych miasta z lat 1742-1765, inwentarzy starostwa i wójtostwa bydgoskiego z lat 1753-1766, a zwłaszcza wydanie przywileju lokacyjnego Bydgoszczy z 19 IV 1346 r. z okazji 650. rocznicy nadania praw miejskich.

Ważną domeną działalności Ryszarda Kabacińskiego była także popularyzacja wiedzy historycznej o regionie. Zawsze spieszył z pomocą w organizacji i uczestniczył jako prelegent w spotkaniach organizowanych przez BTN i Polskie Towarzystwo Historyczne. Często pełnił funkcję jurora w konkursach wiedzy o mieście rodzinnym organizowanych pod auspicjami Towarzystwa Miłośników Miasta Bydgoszczy oraz innych związanych z historią Kujaw.

Podczas wielu lat pracy w BTN, w latach 70. i 80. wykładał także historię gospodarczą Polski oraz prowadził ćwiczenia i konwersatorium z historii doktryn ekonomicznych w Instytucie Ekonomii UMK w Toruniu (Wydział Nauk Ekonomicznych). W roku akademickim 1990-1991 był zatrudniony

na pół etatu w Katedrze Historii na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Po zwolnieniu z BTN od 1 X 1994 r. podjął pracę początkowo jako adiunkt, a następnie starszy wykładowca w Instytucie Historii WSP w Bydgoszczy, przekształconej w Akademię Bydgoską. Pracował w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii kierowanym przez prof. Barbarę Janiszewską-Mincer. 18 IX 2002 r. Kabaciński habilitował się na Wydziale Nauk Historycznych UMK w Toruniu na podstawie pracy *Historia miasta Strzelna (przełom XIV/XV wieku-1773 r.)*. Uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych zakresie historii Polski do końca XVIII w. (16 XII 2002). 1 V 2003 r. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy nadał mu tytuł profesora nadzwyczajnego. Po odejściu prof. Mariana Pawlaka na emeryturę, prof. R. Kabaciński 1 X 2005 r. objął kierownictwo Zakładu Historii Nowożytnej w Instytucie UKW w Bydgoszczy. Był pełen energii twórczej. Miał plany i zamiary naukowe. Nagłe odejście spowodowało, że nie będą zrealizowane. Nieopublikowana pozostanie ukończona już praca o insurekcji kościuszkowskiej na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej oraz szkic dotyczący skarbcza bydgoskiego klasztoru karmelickiego z około połowy XVIII w.

Prowadzone studia źródłowe spowodowały, że Ryszard Kabaciński był stałym gościem Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Sądzić można, że w naszym środowisku czuł się dobrze. Jego wizyty były okazją do wymiany poglądów, dysput, w których jawił się jako bystry obserwator rzeczywistości, tej historycznej i tej codziennej, świetny rozmówca, cięty polemista, operujący zaskakującymi dygresjami znamionującymi erudycję.

Profesor Ryszard Kabaciński pozostanie w naszej pamięci jako człowiek sercem i pracą oddany Bydgoszczy i Kujawom.

Bibliografia prac prof. Ryszarda Kabacińskiego

- Rządy opiekuńcze i tzw. niedzielne na Kujawach inowrocławskich na przełomie XIII i XIV w.*, „Prace Komisji Historii BTN” 1967, t. 4, s. 62-68.
- Acta consularia civitatis Bidgostiensis 1671-1675*, cz. I, Bydgoszcz 1967 [współautor z Z. Guldonem]
- Uwagi nad wydawnictwem: Zbiór dokumentów kujawskich i dobrzyńskich*, cz. I, do r. 1400, „Sprawozdania TNT” z. 20, Toruń 1968, s. 35-36.
- Gród i początki miasta 1238-1346*, [w:] *Dzieje Bydgoszczy. Calendarium*, red. Z. Guldon, Bydgoszcz 1968, s. 21-24.
- W czasach Rzeczypospolitej do 1772* [współautor z Z. Guldonem], [w:] *ibidem*, s. 25-50.
- Materiały do dziejów zatargu miasta Koronowa z opatem koronowskim w połowie XVIII w.*, „Prace Komisji Historii BTN” 1968, t. 5, s. 151-166.

- Z dziejów miasta w czasach Rzeczypospolitej do 1772 r.*, [w:] *Koronowo. Zarys dziejów miasta*, red. M. Biskup, Bydgoszcz 1968, s. 21-42.
- Acta consularia civitatis Bidgostiensis 1671-1675*, cz. II, Bydgoszcz 1969 [współautor z Z. Guldonem].
- Rejestry ekonomiczne miasta Bydgoszczy z lat 1742-1765*, Bydgoszcz 1970.
- Obchody 700-lecia miasta Gniewkowa*, „Ziemia Kujawska” 1971, t. 3, s. 237-241.
- Inedita kujawskie i dobrzyńskie z lat 1345-1368* [współautor z Z. Guldonem], [w:] *Dokumenty do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej XIV-XIX w.*, Warszawa 1973, s. 3-17.
- Kontrakty lokacyjne wsi dobrzyńskich z XIV w.* [współautor z Z. Guldonem], [w:] *ibidem*, s. 29-60.
- Rozwój zakładu w latach 1923-1972*, [w:] *Pięćdziesiąt lat Zakładów Radiowych ELTRA w Bydgoszczy*, red. J. Sztumski, Bydgoszcz 1973, s. 5-82.
- Terytorium księstwa gniewkowskiego w XIV w.*, „Ziemia Kujawska” 1974, t. 4, s. 15-30.
- Nieznaný opis mennicy bydgoskiej z 1672 r.*, „Wiadomości Numizmatyczne” 1975, R. XIX, s. 165-169.
- Udział Bydgoszczy w splawie wiślanym i pośrednictwie w handlu lądowym z Gdańskiem w latach 1588-1595 i 1660-1670*, „Prace Komisji Historii BTN” 1975, t. 11, s. 143-175.
- Inwentarze starostwa i wójtostwa bydgoskiego z lat 1753-1766*, Warszawa 1977.
- Obiekty kultury materialnej i ich rola w kształtowaniu śródmieścia Bydgoskiego Zespołu Miejskiego*, [w:] *Obszar centralny kształtującego się Bydgoskiego Zespołu Miejskiego*, Bydgoszcz 1977, s. 4-17.
- Rozwój Zakładów Teleelektronicznych TELFA w latach 1928-1978*, Bydgoszcz 1978 [redakcja całości i współautorstwo].
- W czasach staropolskich do r. 1772*, [w:] *Dzieje Pakości*, red. W. Jastrzębski, Warszawa 1978, s. 33-116.
- Szkice z dziejów dawnej Bydgoszczy XV-XVIII w.*, Bydgoszcz 1975, s. 23-66, 81-95, 100-143 [pozostałe szkice pióra Z. Guldona].
- Wokół syntezy dziejów Bydgoszczy*, „Kronika Bydgoska” 1980, t. 5, s. 77-93.
- Historia i nauki pokrewne*, [w:] *Nauka, i szkolnictwo wyższe w Bydgoszczy*, red. S. Michalski, Bydgoszcz 1980, s. 127-143.
- Bydgoszcz. Zarys dziejów*, Bydgoszcz 1980, redakcja całości, wstęp, s. 7-15, rozdziały I-IV, s. 17-91 [pozostałe rozdziały autorstwa W. Kotowskiego i J. Wójciaka].
- Generał Jan Henryk Dąbrowski w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1984.
- Opis Nieszawy z 1820 r.*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1985, seria E, s. 201-209.
- Opis Osiecin z 1824 r.*, *ibidem*, s. 219-224.
- Opis Służewa z 1820 r.*, *ibidem*, s. 211-217.
- Wykaz wsi i łąnów spustoszonych ziemi dobrzyńskiej z około 1673 r.*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1987, t. VI, s. 297-307.
- Sprawozdanie z pracy Regionalnej Pracowni Naukowo-Badawczej BTN (1980-1984)*, „Bydgosztiana” 1988, nr 10, s. 62-67.
- Cwierć wieku działalności Wydziału Nauk Humanistycznych BTN*, *ibidem*, s. 25-30.

- O dziejowym rozwoju Bydgoszczy*, [w:] *Bydgoszcz wczoraj i dziś 1945-1980*, red. S. Michalski, Warszawa 1988, s. 9-25.
- Gębice. Rozwój historyczny i przestrzenny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej”, Nauki Techniczne nr 67, Architektura nr 5, 1988, s. 9-29.
- Czersk średniowieczny i staropolski*, [w:] *Czersk. Przeszłość i teraźniejszość*, red. S. Kalembka, Bydgoszcz 1989, s. 33-53.
- O patrocinium św. Prokopa w Strzelnie*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Archeologia XIII, Archeologia architektury I, z. 184, 1990, s. 29-40.
- Siersko. Nieznane miasto koło Bydgoszczy (XVI-XVIII w.)*, „Kronika Bydgoska” 1990, t. X, s. 40-53.
- Topografia dawnego Strzelna (do końca XVIII w.)*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, Archeologia XVII, z. 209, 1991, s. 71-85.
- Kształtowanie się podstaw rozwoju bydgoskiego ośrodka miejskiego*, [w:] *Historia Bydgoszczy*, t. I, do roku 1920, red. M. Biskup, Warszawa 1991, s. 72-82.
- Gród i podgrodzie*, [w:] *ibidem*, s. 83-96.
- Lokacja miasta na prawie magdeburskim*, [w:] *ibidem*, s. 97-112.
- Handel Bydgoszczy w XIV-XV w.*, [w:] *ibidem*, s. 113-123.
- Bydgoszcz w wojnach polsko-krzyżackich w XV w.*, [w:] *ibidem*, s. 124-147.
- Ze studiów nad związkami klasztoru i miasta w Strzelnie średniowiecznym i staropolskim*, [w:] *Personae – Colligationes – Facta*, red. J. Bieniak, Toruń 1991, s. 289-301.
- Życie, kaźń i śmierć Leona Barciszewskiego prezydenta Bydgoszczy*, [w:] *Dziesiąty Tydzień kultury chrześcijańskiej. Materiały z sesji naukowej*, red. A. Bezwiński, Bydgoszcz 1992, s. 13-21.
- Księstwo gniewkowskie w XIV w.*, [w:] *Gniewkowo w średniowieczu. Księstwo – miasto – książęta*, red. C. Sikorski, Gniewkowo 1993, s. 18-48.
- Szturm i zdobycie Bydgoszczy przez generała Jana Henryka Dąbrowskiego 2 X 1794 r.*, [w:] *Powstanie kościuszkowskie na Kujawach i Pomorzu Gdańskim*, red. M. Pawlak, Bydgoszcz 1994, s. 79-89.
- Miasto i mennica. Kartka z dziejów staropolskiej Bydgoszczy*, [w:] *400-lecie mennicy bydgoskiej 1594-1994. Referaty z sesji numizmatycznej 23 IX 1994*, Bydgoszcz 1994, s. 73-85.
- Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1616-1620*, cz. 1-2, wyd. Z. Górski, R. Kabaciński, J. Pakulski, red. A. Tomczak, Wrocław 1994.
- Historia Gimnazjum i Liceum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu*, cz. I-II, Inowrocław 1995 [redakcja naukowa i współautorstwo].
- Badania radiologiczne kośćca Władysława Laskonogiego*, „Polski Przegląd Radiologiczny” 1995, t. 60, z. 4, s. 227-228 [współautorstwo].
- Lubiński grobowiec Władysława Laskonogiego*, [w:] *Opactwo Benedyktynów w Lubiniu. Pierwsze wieki istnienia*, red. Z. Kurnatowska, Poznań 1996, s. 108-120.
- Dwa przyczynki do dziejów konwentu Norbertanek w Strzelnie z lat 1757 i 1759*, [w:] *Żydzi wśród chrześcijan w dobie szlacheckie Rzeczypospolitej*, red. W. Kowalski i J. Muszyńska, Kielce 1996, s. 235-244.
- Przywilej lokacyjny miasta Bydgoszczy 19 IV 1346 r.*, Bydgoszcz 1996.

- Dzieje bydgoskiego przywileju lokacyjnego*, [w:] *Bydgoszcz. 650 lat praw miejskich*, red. Z. Biegański i M. Grzegorz, Bydgoszcz 1996, s. 37-44.
- Rezydencje uczestników sesji Trybunału Koronnego w Bydgoszczy w 1766 r.*, „Kronika Bydgoska” 1995, t. XVII, s. 219-224.
- Parafia, wspólnoty zakonne i kaplice od przełomu XII i XIII w. do 1771 r.*, [w:] *Kościół katolicki w Bydgoszczy. Kalendarium*, red. J. Kutta, Bydgoszcz 1997, s. 23-150.
- Katalog prepozytów klasztoru Norbertanek w Strzelnie od XII w. do 1837 r.*, „Nasza Przeszłość” 1997, t. 87, s. 5-37 [współautor z D. Karczewskim].
- O rzekomym opactwie Norbertańskim w Strzelnie*, „Kronika Bydgoska” 1999, wyd. specjalne, s. 168-172.
- Zarys dziejów osad miejskich, przyłączonych do Bydgoszczy do 1939 r.* [współautor z Z. Guldonem], [w:] *Historia Bydgoszczy*, t. II, cz. 1, red. M. Biskup, Bydgoszcz 1999, s. 852-872.
- Przeorysze i podprzeorysze klasztoru Norbertanek w Strzelnie od końca XII w. do 1837 r.*, „Nasza Przeszłość” 2000, t. 94 [współautor z D. Karczewskim].
- Uposażenie ziemskie mieszczan koronowskich w XVI w.*, „Nasza Przeszłość” 2001, t. 96, s. 169-193.
- Historia miasta Strzelna (przełom XIV i XV w.-1773 r.)*, Bydgoszcz 2001.
- Dynamika religijności w miastach kujawskich i dobrzyńskich, do końca XVIII w.* [w:] *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich*, red. A. Mietz, Włocławek 2003, s. 155-170.
- Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 2, t. 1, R. Kabaciński, K. Mikulski, J. Pakulski, Toruń 2004.
- Polacy i Niemcy w Bydgoszczy do końca XVIII w.*, [w:] *Polacy i Niemcy w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 2006, s. 19-24.
- Dzieje pieniądza i bankowości regionu kujawsko-pomorskiego. Stan i perspektywy badań*, Bydgoszcz 2006 [współredakcja z W. Garbaczewskim].
- Pieczczę Trybunału Koronnego kadencji bydgoskiej z lat 1764-1768*, [w:] *Polska w kręgu polityki, kultury i gospodarki europejskiej. Księga pamiątkowa z okazji 70-lecia urodzin prof. Maksymiliana Grzegorza*, Bydgoszcz 2007, s. 196-199.
- Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1789*, cz. 2, t. 2, R. Kabaciński, K. Mikulski, J. Pakulski, Toruń 2007.